

κεφάλαιο Ζ'

Η Κοινωνική Πρόνοια και ο Ενήλικος Πληθυσμός

7.1 Τα Δικαιώματα των δύο φύλων και ισότητα ευκαιριών

Το ζήτημα των δικαιωμάτων των δύο φύλων κατείχε πάντα μια σημαντική θέση προβληματισμού και αντιπαράθεσης στις πολιτικές, πολιτιστικές και θρησκευτικές συζητήσεις. Η πορεία αυτού του ζητήματος βρίσκει τις γυναίκες σε διαρκή διεκδικητικό ρόλο στην προσπάθεια εξίσωσης των δικαιωμάτων τους με αυτά των ανδρών.

Ο παραδοσιακός ρόλος της γυναίκας στην οικογένεια, όπου έχει την **αποκλειστική** φροντίδα ανατροφής των παιδιών και φροντίδας των ενηλίκων και ηλικιωμένων που συνήθως απαρτίζουν την εκτεταμένη οικογένεια και η επικουρική συμμετοχή στις αγροτικές συνήθως εργασίες της οικογένειας ή της οικογενειακής επιχείρησης, της στερεί κάθε ευκαιρία και δικαίωμα αυτόνομης επαγγελματικής απασχόλησης.

Κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα, οι ραγδαίες αλλαγές στην οικονομία, στην παραγωγή και στην τεχνολογία επέφεραν μεταβολές στις κοινωνικές σχέσεις, στη δομή και στη λειτουργία της οικογένειας. Η τεράστια ζήτηση εργατικών χεριών έφερε τις γυναίκες στην έμμεσθη εργασία εκτός σπιτιού. Το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου βρήκε τις γυναίκες να έχουν ένα δυναμικό ρόλο σε όσα διαδραματίστηκαν και σε όσα έπρεπε να γίνουν. Αυτό συνετέλεσε στην αλλαγή των παραδοσιακών τους ρόλων και στην αναζήτηση λύσεων στα προβλήματα που αναπόφευκτα προέκυπταν.

Τα σημαντικότερα ζητήματα είχαν να κάνουν με θέματα ισότητας στην εργασία και αμοιβή, ισότητα των ευκαιριών και μεταχείρισης, καταμερισμού των οικογενειακών ευθυνών, πολιτικών δικαιωμάτων και κάλυψης της αίσθησης του δικαίου.

Η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών αποτελεί αναμφισβήτητη βασική αρχή της **δημοκρατίας** και των **ανθρώπινων δικαιωμάτων**. Όμως, παρά την ανάπτυξη μιας σειράς νομοθετικών διατάξεων, τόσο σε εθνικό όσο και σε κοινοτικό επίπεδο, που στόχευαν στην εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων πρόσβασης των γυναικών στην

απασχόληση, την επαγγελματική κατάρτιση και τις συνθήκες εργασίας, το πρόβλημα των άνισων ευκαιριών μεταξύ γυναικών και ανδρών εξακολουθεί ακόμα και σήμερα να είναι υπαρκτό και παρουσιάζεται εντονότερο στα παραδοσιακά ανδροκρατούμενα επαγγέλματα. Παρ' όλα αυτά, την τελευταία εικοσαετία παρατηρείται μια συνεχής αύξηση του ποσοστού των γυναικών σε επαγγελματικούς κλάδους που θεωρούνται παραδοσιακά ανδρικοί. Αυτό κυρίως οφείλεται στην διαπίστωση της αγοράς ότι οι γυναίκες εξυπηρετούν εξ ίσου και καλύτερα τις ανάγκες της.

Εκεί που παρατηρείται μια σημαντική υστέρηση είναι στην ανάληψη θέσεων υψηλής διοικητικής ευθύνης κυρίως στο δημόσιο τομέα. Το ήδη χαμηλό ποσοστό κάλυψης θέσεων ευθύνης από τις γυναίκες μειώνεται περισσότερο καθώς ανεβαίνουμε στην κλίμακα της ιεραρχίας.

Οι επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα δείχνουν να επηρεάζονται αρνητικά, τόσο στην πρόσληψη όσο και στην εξέλιξη μιας γυναίκας, από παράγοντες που έχουν σχέση με τη δυνατότητά της να απασχολείται σε ένα ευέλικτο ωράριο εργασίας, να αναλαμβάνει πρόσθετα καθήκοντα ή να κινείται εκτός έδρας. Προνομιακός χώρος εργασίας για τις γυναίκες θεωρείται ο δημόσιος τομέας, καθώς η μονιμότητα, το πρωινό ωράριο εργασίας και η προστασία της μητρότητας τη διευκολύνουν στις οικογενειακές της υποχρεώσεις.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Ένωση

Όσον αφορά στους παράγοντες εξουσίας, στον πολιτικό και στον οικονομικό τομέα, η παρουσία και η συμμετοχή των γυναικών και στα δύο αυτά κέντρα εξουσίας, είναι πάρα πολύ μικρή, κυρίως στον τομέα της οικονομίας. Είναι αξιοσημείωτο γεγονός ότι ακόμα και τα Σκανδιναβικά κράτη, όπου η γυναίκα κατάφερε τα τελευταία χρόνια να μετέχει ισότιμα και να εκπροσωπείται στα κέντρα λήψης αποφάσεων και στο πολιτικό γίγνεσθαι των χωρών τους, εν τούτοις η συμμετοχή της στο οικονομικό τομέα εξακολουθεί να παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Οι γυναίκες εργαζόμενες, έχουν αποκτήσει την οικονομική τους αυτοδυναμία όμως, διαπιστώνεται ανισότητα αμοιβών για την ίδια εργασία σε βάρος των γυναικών και ανισότητα ευκαιριών στην εξέλιξη. Επίσης συχνά αντιμετωπίζουν εντονότερα προβλήματα καθώς, λόγω έλλειψης υποστηρικτικών κοινωνικών δομών, προ-

σπαθούν να συνδυάσουν τις ανάγκες ενός απαιτητικού επαγγέλματος, που προϋποθέτει πολλές φορές εργασία όχι σταθερού οκταώρου και συνεχή παρακολούθηση προγραμμάτων κατάρτισης και επιμόρφωσης, με τη δημιουργία και την εκπλήρωση των υποχρεώσεων της οικογενειακής ζωής, αφού η οικογένεια εξακολουθεί να είναι εξ ίσου σημαντική για αυτές. Αντιθέτως οι άνδρες θέτουν σε πρώτη προτεραιότητα την επαγγελματική τους σταδιοδρομία και δε συμμετέχουν στο βαθμό που θα έπρεπε στην κατανομή των εργασιών μέσα στο σπίτι και γενικά στις οικογενειακές υποχρεώσεις.

Όπως είναι ευνόητο, χρειάζονται διαρθρωτικές κινήσεις για την άρση των ανισοτήτων στην άσκηση του επαγγέλματος, καθώς και ενσωμάτωση ριζικών αλλαγών στους κοινωνικούς μηχανισμούς, ώστε να ενισχυθεί η θέση και ο ρόλος της γυναίκας στην παραγωγική διαδικασία και στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Επίσης, αναγκαία είναι η διαμόρφωση μιας συλλογικής κουλτούρας ίσης αντιμετώπισης των δύο φύλων, που να εκφράζεται σε όλα τα επίπεδα.

Σήμερα, για την **άρση των ανισοτήτων** στην άσκηση του επαγγέλματος υπάρχει ανάγκη για ενέργειες προς τέσσερις κατευθύνσεις:

- Προς το κράτος, για να λάβει μέτρα που θα προωθούν την ισότητα στην απασχόληση και στις ευκαιρίες εξέλιξης και θα ελέγχουν τις παραβιάσεις. Επίσης, πρέπει να προστατεύσει με αποτελεσματικά μέσα τα εργασιακά δικαιώματα των γυναικών στο διάστημα της κύησης και ανατροφής των παιδιών τους.
- Προς τις επιχειρήσεις, ώστε να πεισθούν για την εξ ίσου καλή ανταπόκριση των γυναικών με τους άνδρες σε οποιαδήποτε θέση ευθύνης και έτσι ώστε να γνωρίζουν ότι θα ελεγχθούν για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών.
- Προς τις ίδιες τις γυναίκες, για να ενθαρρυνθούν, να επιμορφωθούν, να γίνουν ευέλικτες και να προσαρμοστούν στις νέες τεχνολογίες που διαμορφώνουν τη νέα αγορά εργασίας, να αναλάβουν ευθύνες και επιχειρηματικό ρίσκο, να διεκδικήσουν τη συμμετοχή τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή, η οποία για πολλούς αιώνες τις υποβάθμιζε.
- Προς τους άνδρες, για να συμμετέχουν αμοιβαία στην κατανομή των οικιακών εργασιών και των ευθυνών.

Είναι αναγκαίο οι γυναίκες, διατηρώντας την προσωπική τους ταυτότητα, να διεκδικήσουν το ρόλο και τη θέση που με αξιοκρατικά κριτήρια τους αρμόζει. Αυτό θα ωφελήσει το σύνολο. Η ισότητα ευκαιριών δεν είναι αποκλειστικά γυναικεία υπόθεση, ούτε μόνο ζήτημα διεκδίκησης δικαιωμάτων. Είναι ένας στόχος, που η επίτευξή του οδηγεί στην επίτευξη ενός άλλου στόχου, αυτού της συνεχούς, ισόρροπης και απρόσκοπτης ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα.

Από το 1980 μέχρι σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές νομοθετικές και θεσμικές αλλαγές σε εθνικό επίπεδο για τη διασφάλιση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών, όπως για παράδειγμα η τροποποίηση του Οικογενειακού Δικαίου (βλ. σχετικό πίνακα 7.1).

ΠΙΝΑΚΑΣ Νο.7.1

ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ Ν. 1329/83

ΤΙ ΙΣΧΥΕ

ΤΙ ΙΣΧΥΕΙ

Κεφαλή της οικογένειας ήταν ο άνδρας που αποφάσιζε για κάθε θέμα της οικογένειας.	Οι δύο σύζυγοι συναποφασίζουν για τα θέματα της οικογένειας.
Η γυναίκα είχε την αποκλειστική φροντίδα για την λειτουργία του σπιτιού.	Οι σύζυγοι συμβάλλουν από κοινού στην φροντίδα του σπιτιού ανάλογα με τις συνθήκες, χωρίς να εμποδίζει αυτό την επαγγελματική δραστηριότητα κανενός.
Ο άνδρας έφερε τα βάρη του γάμου.	Και οι δύο σύζυγοι έχουν υποχρέωση να συνεισφέρουν, ανάλογα με τις δυνάμεις τους, στις ανάγκες της οικογένειας.
Η γυναίκα είχε σαν νόμιμη κατοικία την κατοικία του άνδρα της.	Οι σύζυγοι έχουν αμοιβαία υποχρέωση για συμβίωση και τη νόμιμη κατοικία την αποφασίζουν και οι δύο μαζί.
Η γυναίκα μετά το γάμο της είχε σαν νόμιμο επώνυμο αυτό του άνδρα της.	Η γυναίκα επιλέγει το επώνυμο που επιθυμεί να χρησιμοποιεί.
Η οικογένεια της γυναίκας έδινε προίκα στον άνδρα για τα βάρη του γάμου, την ψυλή κυριότητα και νομή των ακινήτων και γης.	Καταργήθηκε η προίκα και η οικογένεια της γυναίκας μπορεί, εφ' όσον το επιθυμεί, να κάνει γονική παροχή στην ίδια.
Κάθε σύζυγος διατηρούσε την αυτοτέλεια της περιουσίας και για αυτήν που απέκτησε κατά την διάρκεια του γάμου.	Καθιερώθηκε ο θεσμός της κοινοκτημοσύνης για την περιουσία που αποκτάται στην διάρκεια του γάμου.
Δεν υπήρχε η δυνατότητα έκδοσης διαζυγίου επειδή οι σύζυγοι δεν επιθυμούσαν να ζήσουν μαζί.	Καθιερώθηκε το συναινετικό διαζύγιο, αποφεύγοντας τις τραυματικές εμπειρίες των μελών της οικογένειας και τις επίπονες δικαστικές διαδικασίες.
Το παιδί έπαιρνε το επώνυμο του πατέρα.	Τα παιδιά παίρνουν το επώνυμο που αποφασίζουν από κοινού οι γονείς.
Ο πατέρας είχε το αποκλειστικό δικαίωμα να αποφασίζει για τα θέματα των παιδιών μέχρι τα 21 τους χρόνια που ενηλικιώνονταν.	Η πατρική εξουσία αντικαταστάθηκε με την γονική μέριμνα που παρέχεται στα παιδιά και από τους δύο γονείς μέχρι τα 18 τους χρόνια που ενηλικιώνονται.
Τον τρόπο ανατροφής και εκπαίδευσης των παιδιών καθόριζε ο πατέρας.	Και οι δύο γονείς αποφασίζουν για τον τρόπο εκπαίδευσης και ανατροφής.
Τα μη γνήσια παιδιά (εξώγαμα), τα αναγνώριζε ο νόμος σαν συγγενείς, μόνο με την συγγένεια της μητέρας, και η μητέρα έπρεπε δικαστικά να αποκτήσει την επιμέλεια του παιδιού της.	Καταργήθηκε η διάκριση σε γνήσια και εξώγαμα παιδιά, τα παιδιά που γεννιούνται χωρίς γάμο των γονιών τους, εφ' όσον αναγνωριστούν εκούσια ή δικαστικά, έχουν τα ίδια δικαιώματα και η μητέρα αποκτά αυτοδικαία την γονική μέριμνα.

Όλες οι παραπάνω εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις είναι εναρμονισμένες με τις συμβάσεις των διεθνών οργανισμών (κυρίως της σύμβασης του 1979 του Ο.Η.Ε.), της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Παρ' όλο που το νομοθετικό πλαίσιο που υπάρχει σήμερα στην Ελλάδα θεωρείται ένα από τα πιο εξελιγμένα, δεν επαρκεί από μόνο του για την επίλυση των προβλημάτων και τη διασφάλιση της ισότητας των δύο φύλων. Βεβαίως έχει συμβάλει στην ισότητα των δύο φύλων, αλλά δεν έχει επιφέρει το ποθητό αποτέλεσμα της εξάλειψης των διακρίσεων.

Ακόμη και στις προηγμένες οικονομικά χώρες, όπως στην Ευρώπη, οι γυναίκες εξακολουθούν να κερδίζουν κατά μέσο όρο, ένα τέταρτο λιγότερο από ό,τι οι άνδρες και οι γυναίκες εξακολουθούν να έχουν ανασφαλείς θέσεις απασχόλησης και λιγότερες ευκαιρίες ανέλιξης στις ανώτατες βαθμίδες της κλίμακας της σταδιοδρομίας. Επίσης, εξακολουθούν να φέρουν το κύριο βάρος της ανατροφής των παιδιών και του νοικοκυριού με ελάχιστες διευκολύνσεις.

Η εδραίωση της ισότητας των φύλων και των ευκαιριών απαιτεί ουσιαστικές πράξεις καθημερινής άσκησης και σεβασμού από κάθε πρόσωπο, φορέα ή θεσμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς καμία διάκριση.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών αποτελεί αναμφισβήτητη βασική αρχή της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα σημαντικότερα ζητήματα στο θέμα της ισότητας συνδέονται με την εργασία και αμοιβή, ισότητα των ευκαιριών και αξιοκρατικής μεταχείρισης, καταμερισμού των οικογενειακών ευθυνών, ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ικανότητας του δικαίου. Τα δεδομένα αποδεικνύουν διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στην καθημερινή πρακτική και στην παραβίαση των δικαιωμάτων τους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια είναι τα ζητήματα σχετικά με τα θέματα ισότητας;
2. Σε ποιους τομείς συνήθως γίνονται διακρίσεις σε βάρος της γυναίκας;

7.2 Ο ενήλικας εργαζόμενος και ο μακροχρόνια άνεργος

Οι ενεργοί ενήλικες αποτελούν την πολυπληθέστερη ηλικιακή ομάδα του πληθυσμού, και περιλαμβάνει τα άτομα από 18 έως 65 ετών. Η ομάδα αυτή, που αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της κοινωνίας παρουσιάζει τις δικές της ιδιαίτερες ανάγκες και προβλήματα.

Όπως είναι φυσικό, οι υπηρεσίες και τα προγράμματα που απευθύνονται στην οικογένεια, στα παιδιά, ή στους ηλικιωμένους έχουν ως αποδέκτες και τους ενήλικες, οι οποίοι επωφελούνται σκόπιμα από την παροχή των εξυπηρετήσεων και βοηθειών, ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται στους διάφορους ρόλους τους με όση το δυνατόν καλύτερη ψυχική, σωματική και πνευματική υγεία.

Εννοείται, πως δεν καλύπτονται όλες τους οι ανάγκες με τις προαναφερόμενες υπηρεσίες και τα προγράμματα, γι' αυτό και ανάλογα με τα ιδιαίτερα προβλήματα των ενηλίκων, διάφοροι φορείς και οργανώσεις προσπαθούν να δώσουν λύσεις σε διάφορα επίπεδα. Έτσι:

- Για τα προβλήματα **υγείας**, όλα τα δημόσια νοσοκομεία διαθέτουν κοινωνική υπηρεσία οργανωμένη, όχι πάντα επαρκώς στελεχωμένη, η οποία έχει ως σκοπό να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που συνοδεύουν την έλλειψη της υγείας και την παραμονή στο νοσοκομείο.
- Για τα προβλήματα της **αναπηρίας**, ένα πλέγμα υπηρεσιών και προγραμμάτων αντιμετωπίζει την αυξημένη κλίμακα των προβλημάτων του ενήλικα με απώτερο σκοπό την κοινωνική επανένταξη του ενήλικα που σε κάποια φάση της ζωής του, για διάφορους λόγους, απώλεσε ένα μέρος από την αυτονομία του.
- Για τα προβλήματα των **ψυχικά** ασθενών, κατά την τελευταία κυρίως εικοσαετία, δημιουργήθηκε στη χώρα μας ένα δίκτυο υπηρεσιών ανοικτής φροντίδας για την αντιμετώπιση των αναγκών ψυχικής υγείας.
- Για τα προβλήματα που συνοδεύουν την **εγκληματικότητα** των ενηλίκων προσφέρονται κοινωνικές υπηρεσίες σε πολλαπλά επίπεδα και μέσα στα σωφρονιστικά καταστήματα και στα πλαίσια των προγραμμάτων για τους αποφυλακισμένους.

- Για τα **στεγαστικά** προβλήματα, κυρίως, των ενηλίκων με πολύ χαμηλά εισοδήματα, προσφέρονται είτε έτοιμες κατοικίες από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας, είτε χαμηλότοκα επιδοτούμενα δάνεια.
- Για τα προβλήματα των **ευπαθών ομάδων** του πληθυσμού, διάφορα προγράμματα από κρατικούς και μη φορείς λειτουργούν παρέχοντας ιδιαίτερες φροντίδες, ώστε αν δεν εξαλείφονται τα προβλήματα, τουλάχιστον να ανακουφίζονται.
- Κάποιες παροχές και διευκολύνσεις (επιδόματα, φοροαπαλλαγές, διευκολύνσεις, κ.ά.) προς τους **πολύτεκνους**, παρ' όλο που κρίνονται ως ανεπαρκείς, βοηθούν στην ανακούφιση των προβλημάτων τους.
- Για τους **πολιτικούς πρόσφυγες**, το Ελληνικό κράτος παρέχει ανθρωπιστική βοήθεια και οικονομική υποστήριξη σε μη κυβερνητικές οργανώσεις που ασχολούνται με την αποκατάστασή τους και την ενσωμάτωσή τους μέσα στην ελληνική κοινωνία.
- Αξιίζει να αναφερθεί ακόμη, ότι για τους **νεαρούς** ενήλικες λειτουργούν αρκετά Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού, που βοηθούν στην προετοιμασία της οικογένειας.
- Όσον αφορά στα προβλήματα του **εργασιακού χώρου**, υπάρχουν κοινωνικές υπηρεσίες σε ορισμένες βιομηχανίες ή σε μεγάλες επιχειρήσεις, όπου φροντίζουν να εξυπηρετήσουν τις κοινωνικές ανάγκες των εργαζομένων και των οικογενειών τους. Επίσης στις βιομηχανίες υπάρχουν Ιατροί της Εργασίας που φροντίζουν την Υγιεινή και Ασφάλεια των εργαζομένων.

Για τους ενήλικες **ανέργους** το Υπουργείο Εργασίας σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, έχει θέσει σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα που αφορά σε ομάδες ατόμων που είναι ευάλωτες στην οικονομική κρίση. Η πορεία της απασχόλησης και της ανεργίας παρουσιάζεται στο πίνακα 7.2.

ΠΙΝΑΚΑΣ Νο.7.2

ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΩΝ 1990-2000

Ποσοστά (%) των Απασχολούμενων στο σύνολο του πληθυσμού και των Ανέργων στο εργατικό δυναμικό στο σύνολο της Χώρας 1990-2000											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ποσοστό του εργατικού δυναμικού στο σύνολο του πληθυσμού της Χώρας	49,11	47,42	48,25	48,50	48,67	48,91	49,24	48,86	50,98	50,70	50,00
Ποσοστό ανέργων επί του εργατικού δυναμικού	7,03	7,65	8,67	9,67	9,63	10,00	10,34	9,60	10,76	11,73	11,07

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

Παράλληλα το Υπουργείο Εργασίας και ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) προσφέρουν ταχύρρυθμη εκπαίδευση για ανειδίκευτους εργάτες, οικονομική ενίσχυση στους νέους επαγγελματίες, επιδόματα στους ανέργους και βοήθεια στην εξεύρεση εργασίας. Μία εικόνα του ενεργού και μη πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών παρουσιάζεται στον πίνακα 7.3.

ΠΙΝΑΚΑΣ Νο.7.3

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΣ ΕΝΕΡΓΟΣ ΚΑΙ ΜΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ, ΗΛΙΚΙΑΣ 10 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ, ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΤΟΥ 1991

Ομάδες ηλικιών	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι		
			Σύνολο	Από αυτούς, νέοι	
Αμφοτέρων των φύλων	3.886.157	3.571.957	314.200	172.018	5.153.322
ηλικίας 10-14	13.438	10.046	3.392	3.016	741.008
ηλικίας 15-19	152.954	102.629	50.325	44.085	613.651
ηλικίας 20-24	461.364	357.627	103.737	78.639	330.048
ηλικίας 25-29	526.262	467.943	58.319	31.599	195.489
ηλικίας 30-34	539.224	507.178	32.046	8.575	189.716
ηλικίας 35-39	496.921	476.981	19.940	2.999	184.395
ηλικίας 40-44	461.017	445.933	15.084	1.389	212.234
ηλικίας 45-49	353.647	342.867	10.780	720	206.316
ηλικίας 50-54	361.645	351.188	10.457	554	295.670
ηλικίας 55-59	280.598	273.404	7.194	318	374.666
ηλικίας 60-64	164.379	161.878	2.501	94	480.485
ηλικίας 65-69	47.474	47.102	372	19	406.381
ηλικίας 70-74	17.400	17.347	53	11	326.623
ηλικίας 75 +	9.834	9.834	0	0	596.640

Σήμερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στη Χώρα μας γίνεται μια προσπάθεια αποδυνάμωσης της παθητικής αντιμετώπισης της ανεργίας που στηρίζεται μόνο στην χορήγηση επιδομάτων, με την επιβολή νέων ενεργητικών τρόπων επίλυσης του προβλήματος της ανεργίας, όπως είναι η **συνεχής κατάρτιση** του εργατικού δυναμικού για την αναβάθμιση των ικανοτήτων του, ώστε να επιτυγχάνεται η ταχύτερη επανένταξη στην αγορά εργασίας.

Η απασχόληση αποτελεί βασικό παράγοντα για να γίνει πραγματικότητα η ευημερία των πολιτών. Για το λόγο αυτό, η παροχή ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης και κατάρτισης όλων των πολιτών της χώρας μας ανεξαρτήτως φυλής, καθώς και η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, θα πρέπει να αποτελεί διαρκή στόχο της πολιτείας.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Όπως όλες οι ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού, έτσι και η πληθυσμιακή ομάδα των ενήλικων εργαζομένων, πέραν των γενικών μέτρων κοινωνικής προστασίας που αφορούν στο σύνολο του πληθυσμού, έχει και αυτή ανάγκη για ειδικές παροχές που θα καλύπτουν τις ιδιαίτερες ανάγκες τους σε όλα τα επίπεδα της ζωής τους. Για αυτό θα πρέπει να υπάρχει ένα δίκτυο υπηρεσιών που θα καλύπτει τα προβλήματα υγείας, αναπηρίας, ψυχικής ασθένειας, εγκληματικότητας, στέγασης, κοινωνικού αποκλεισμού, πολυτεχνίας, ελεύθερου χρόνου και οικογενειακής ζωής του ενήλικα εργαζόμενου. Αναγκαία είναι επίσης η αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Έχουν οι ενήλικες ανάγκη ιδιαίτερων υπηρεσιών για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.
2. Πώς η Ε.Ε και η χώρα μας αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της ανεργίας;

7.3 Πολιτισμικές ομάδες ενηλίκων και υποστηρικτικές υπηρεσίες

Η τεχνολογική εξέλιξη δημιούργησε προϋποθέσεις για συνεχείς αλλαγές στην οικονομία, ιδιαίτερα την παραγωγή και την αγορά εργασίας, στην κοινωνία και στην οργάνωση του τρόπου ζωής. Οι πολίτες καλούνται να προσαρμοστούν στις ραγδαίες **αλλαγές**, αλλά να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις αυτής της εξέλιξης αναπτύσσοντας αντίστοιχες δεξιότητες.

Η τεχνολογία διευκόλυνε την άμεση πληροφόρηση, επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων σε διαφορετικά μέρη του κόσμου. Το γεγονός αυτό από μόνο του, αλλά πολύ περισσότερο σε συνδυασμό με την ελεύθερη διακίνηση των πολιτών μεταξύ των κρατών και την άνετη και γρήγορη μετακίνηση τους σε κάθε γωνιά της γης, είναι παράγοντας άμεσης επιρροής και διαμόρφωσης των αλλαγών στο σύγχρονο τρόπο ζωής.

Βασικό χαρακτηριστικό των κοινωνιών του 21ου αιώνα θα είναι η **πολυ-πολιτισμική** σύνθεση των μελών τους. Στο αποτέλεσμα αυτό συνέβαλε η μετακίνηση των πολιτών και οι βίαιες ή αναγκαστικές μαζικές μετακινήσεις προσώπων ή πληθυσμών.

Η πολυ-πολιτισμικότητα αναφέρεται στα χαρακτηριστικά ενός προσώπου, ή μιας ομάδας ή ενός πληθυσμού σε σχέση με την ιδιαιτερότητα που παρουσιάζουν ως προς την εθνικότητα, την γλώσσα, την θρησκεία, και τα πολιτιστικά έθιμα. Είναι εμφανές ότι σε κάθε κοινωνία οτιδήποτε διαφέρει από το συνηθισμένο, δηλαδή από αυτό που κάνει αποδεκτό η πλειοψηφία των πολιτών, είναι «ξένο» και συνήθως αντιμετωπίζεται με καχυποψία, αντίσταση, άρνηση ή απόρριψη.

Η αποδοχή της **διαφορετικότητας** απαιτεί κοινωνική ευαισθησία, ενώ η αναγνώριση του δικαιώματος της διαφορετικότητας με ό,τι αυτό ακολουθεί, απαιτεί πολιτική και κοινωνική αγωγή. Πάντως και τα δύο περνούν από την **παιδαγωγική** διαδικασία που οφείλει να παιδεύσει περισσότερο τους πολίτες στην θεμελιώδη αρχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, ειδικά, του δικαιώματος της αποδοχής και του σεβασμού κάθε είδους διαφοράς που δεν έρχεται σε αντίθεση με τα δικαιώματα των

συνανθρώπων του και οφείλεται στο γένος, τη φυλή, το χρώμα, την ταυτότητα, το έθνος καταγωγής, τη θρησκεία, και τα πιστεύω του.

Ιστορικά έχουν καταγραφεί εμφύλιες συρράξεις με αφορμή την διαφορετικότητα πληθυσμών που συνυπήρχαν στο ίδιο κράτος. Αμφισβητούνται, όμως, τα πραγματικά αίτια των συρράξεων αυτών που χρησιμοποίησαν την διαφορετικότητα των πληθυσμών ως αφορμή για πόλεμο. Η διαφορετικότητα είναι εύκολο να τροφοδοτήσει προκαταλήψεις για τον διαφορετικό, τον «άλλο» ή τον «ξένο». Το άγνωστο δεν είναι εύκολα κατανοητό, τρομάζει και αφορίζεται ως υπαίτιο για κάθε κακό που συμβαίνει.

Οι πολιτισμικές μειονότητες κατά την ενσωμάτωσή τους σε μια κοινωνία, συνήθως αντιμετωπίζουν **δυσκολίες**, όπως:

- εκμάθησης της μητρικής τους γλώσσας
- ένταξης στο εκπαιδευτικό σύστημα
- εκμάθησης της επίσημης γλώσσας του κράτους διαμονής
- έκφρασης των θρησκευτικών τους εκδηλώσεων
- διατήρησης των πολιτιστικών εθίμων τους.

Παγκόσμια έχουν καταγραφεί **παραβιάσεις** των ανθρώπινων δικαιωμάτων με διακρίσεις, βιαιότητες και διωγμούς σε βάρος πολιτισμικών μειονοτήτων κάτω από καθεστώς συρράξεων με σκοπό τη γενοκτονία.

Ο όρος «διάκριση», παραπέμπει στην άδικη μεταχείριση ενός ατόμου, επειδή ανήκει σε μία συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα για την οποία υπάρχει αρνητικό στερεότυπο και αρνητική προκατάληψη.

Το «στερεότυπο», παραπέμπει στην εικόνα που έχουμε για τον «άλλον» ως μέλους μίας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας.

Οι διεθνείς Διακηρύξεις και Συμβάσεις που υιοθετήθηκαν το δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα, κατοχύρωσαν τα δικαιώματα των πολιτισμικών μειονοτήτων και περιέλαβαν τα απαραίτητα μέτρα για την προάσπισή τους. Παρ' όλα αυτά, οι διακρίσεις σε βάρος ατόμων και πληθυσμών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, εξακολουθούν να απασχολούν τις σύγχρονες κοινωνίες που αναζητούν μεθόδους αντιμετώπισής τους. Ακραίες μορφές αυτών των διακρίσεων χαρακτηρίζονται ως ρατσιστικές και εντοπίζονται συνήθως σε ακραίες ιδεολογικές ομάδες, πολιτικές πρακτικές και ατομικές συμπεριφορές.

Η «προκατάληψη», περιγράφει την στάση κάποιου απέναντι στον ατομικό ή συλλογικό «άλλον», που τον αντιλαμβάνεται ως εκπρόσωπο μίας ομάδας και ως δείγμα ενός ομογενούς συνόλου που τον προδιαθέτει αρνητικά ή θετικά.

Η πρόληψη και ο έλεγχος των διακρίσεων λόγω των ιδιαιτεροτήτων αποτελεί καθήκον και ευθύνη της πολιτείας και των θεσμοθετημένων οργάνων της. Σημαντική πρόοδος σε αυτό τον τομέα είναι η καθιέρωση ανεξάρτητων αρχών (όπως ο Συνήγορος του Πολίτη, η Αρχή Προστασίας Ευαίσθητων Προσωπικών Δεδομένων, κ.ά.) από τα κράτη για την προάσπιση των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών και τον έλεγχο των παραβιάσεων και των διακρίσεων στην καθημερινή πρακτική και στις δοσοληψίες με τις κρατικές υπηρεσίες.

Οι Έλληνες Τσιγγάνοι

Οι **Τσιγγάνοι** ιστορικά εντοπίζονται να μετακινούνται μαζικά προς στην Ελλάδα περίπου τον 14ο αιώνα και βέβαια σε μικρότερες ομάδες νωρίτερα. Οι ιστορικές καταγραφές των Τσιγγάνων ξεκινούν από το 224 μ.Χ. στην Ινδία, ενώ το 642 μ.Χ. εντοπίζονται στην Περσία και τις χώρες της Εγγύς Ανατολής. Η περιπλάνηση των Τσιγγάνων οφείλεται κυρίως στους διωγμούς και τις πιέσεις του υπόκεινται σε κάθε ιστορική περίοδο, περιλαμβανομένου και του κοινωνικού αποκλεισμού τους. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης αναγκάζονται να μετακινηθούν στα Βαλκάνια και προς όλες τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ηπείρου.

Η ιστορία έχει καταγράψει κατά τους αιώνες γεγονότα, όπου οι Τσιγγάνοι βρίσκονται διαρκώς έκθετοι σε κάθε είδους πίεση, διωγμό και απαγόρευση και είναι μόνιμος στόχος της επιθετικότητας της κάθε εξουσίας. Έτσι αναγκάστηκαν να αναπτύξουν εκπληκτικές στρατηγικές επιβίωσης, να επιδείξουν μια ιδιότυπη συμπεριφορά, μείγμα προσαρμοστικότητας αλλά και ανστηρίχης εσωστρέφειας και αντίστασης στις επήρειες των ξένων κοινωνικών ομάδων που απειλούσαν τη συνοχή και τον παραδοσιακό τρόπο ζωής τους. Αρνούνται απόλυτα την εκτός γάμου επιμιξία και την ένταξη, παρέμειναν μια διακριτή ομάδα υψηλής φυλετικής καθαρότητας, με έντονη διαφορετικότητα στη σκέψη και στη δράση και με ένα ιδιαίτερο σύστημα αξιών και καλλιτεχνικής έκφρασης που σφραγίζει και μεταμορφώνει κάθε αλλότριο στοιχείο που εισχωρεί στον πολιτισμό τους.

Ιδιαιτερότητες που τους εξασφάλισαν μεν μια πλεονεκτική θέση στο «συλλογικό φαντασιακό», αλλά και οδήγησαν στη διαιώνιση της περιθωριοποίησής τους. Οι Τσιγγάνοι αντιλαμβάνονται τη **συλλογική τους ταυτότητα**, κυρίως με όρους

ετερότητας ως προς τους «γκατζέ», τους μη Τσιγγάνους τους ξένους προς τις αξίες και τις πολιτισμικές τους συνήθειες. Ο όρος «γκατζό» στη γλώσσα Ρομανί σημαίνει ξένος – αλλόφυλος.

Οι διεθνείς οργανώσεις αναγνώρισαν τις τσιγγάνικες φυλές, με την ονομασία ROM, που ουσιαστικά αντιπροσωπεύει αυτούς που προέρχονται από την αντίστοιχη φυλή και χρησιμοποιούν τη γλώσσα Ρομανί. Οι Έλληνες Τσιγγάνοι στην συντριπτική τους πλειοψηφία ανήκουν στην φυλή ROM και είναι Χριστιανοί. Ο πληθυσμός τους σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης (1987) υπολογιζόταν στις 120.000, ενώ οι φορείς και οργανώσεις των Τσιγγάνων τον υπολογίζουν πάνω από 200.000.

Το ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Συνόδου Υπουργών της Ε.Ε. (89/1989) αναγνωρίζει τους ROM ως ευρωπαίους πολίτες. Μέχρι το 1955, οι Τσιγγάνοι της Χώρας μας ήσαν ανιθαγενείς, είχαν ειδικό προσωρινό δελτίο ταυτότητας του τμήματος αλλοδαπών και δεν υπηρετούσαν στο στρατό. Με Νομοθετικό Διάταγμα του 1955 τους δόθηκε με αναδρομική ισχύ η ιθαγένεια από την ημερομηνία της γέννησής τους (ΝΔ.3370/55). Με Γενικές Διαταγές του Υπουργείου Εσωτερικών διευθετήθηκαν οριστικά τα νομικά και διαδικαστικά τους ζητήματα υπηκοότητας και εγγραφής στα δημοτολόγια (212/69468/ 1978 και 51/16701/1979). Παρόλα αυτά, μεγάλος αριθμός Ελλήνων Τσιγγάνων εξακολουθεί να έχει διαδικαστικά ή τυπικά προβλήματα με θέματα δημοτολογίου, στρατολογίας, φορολογίας κ.ά.

*Κατανλισμός Τσιγγάνων Ευόσμον Θεσσαλονίκης.
Πηγή: Π. Αλτάνης, 1998.*

Οι Έλληνες Τσιγγάνοι είναι διασπαρμένοι σχεδόν σε όλες τις περιοχές της χώρας. Αναλόγως με το βαθμό εγκατάστασης, τα οικιστικά χαρακτηριστικά τους διακρίνονται σε: (α) πλήρως εγκατεστημένους, (β) ημι-εγκατεστημένους και (γ) νομάδες ή σκηνίτες ή ακόμη παρατηρούνται και μεικτοί τύποι εγκατάστασης.

Σε γενικές γραμμές, οι συνθήκες διαβίωσης σε όλες σχεδόν τις καταστάσεις είναι περιβαλλοντολογικά υποβαθμισμένες, (πλησίον χωματερών, βιομηχανικών ζωνών, ποταμών ή χειμάρρων, κ.ά), στερούνται βασικών οικιακών υποδομών (χώρων υγιεινής, αποχέτευσης, υδροδότησης, ηλεκτροδότησης, θέρμανσης, στέγης, κ.ά), κοινοχρήστων υποδομών (αποχέτευσης λυμάτων και όμβριων, ρυμοτομίας και δρόμων, διακομιδής απορριμμάτων, κ.ά) και κοινωνικών υποδομών (υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας, σχολείων και πολιτιστικών κέντρων, εκκλησιών, κ.ά.). Ταυτόχρονα στην πλειονότητα τους αντιμετωπίζουν κινδύνους από τα φυσικά φαινόμενα και τις συνθήκες υγιεινής. Είναι εμφανές ότι οι συνθήκες αυτές αποτελούν κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού.

Οι Έλληνες Τσιγγάνοι μιλούν κυρίως την γλώσσα Ρομανί την οποία μαθαίνουν βιωματικά και η οποία περιορίζεται στην προφορική της μορφή. Υπάρχουν ταυτόχρονα πολλές διάλεκτοι που χρησιμοποιούνται από ομάδες Τσιγγάνων. Ουσια-

στικά, οι Έλληνες Τσιγγάνοι είναι δίγλωσσοι εφ' όσον χρησιμοποιούν και την ελληνική γλώσσα. Την ελληνική γλώσσα δεν την γνωρίζουν να την χρησιμοποιούν καλά και ελάχιστοι γνωρίζουν το γραπτό λόγο. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ενηλίκων είναι αναλφάβητοι. Ο αριθμός των παιδιών που εντάσσονται στο **σύστημα εκπαίδευσης** είναι μικρός, όπως και αυτών που κατορθώνουν να ολοκληρώνουν την υποχρεωτική εκπαίδευση.

Η **επαγγελματική απασχόληση**, στην αρχή περιοριζόταν σε παραδοσιακά χειρωνακτικά επαγγέλματα, όπως γανωτή, καλαθοπλέκτη, καρεκλοποιού, παπλωματή, ρακοσυλλέκτη, οργανοπαίκτη, επαίτη, χειρομάντη, κ.ά. Στη συνέχεια επικεντρώθηκαν κυρίως σε δραστηριότητες κινητού λιανικού εμπορίου, όπως εποχικών φρούτων ή κηπευτικών, ατομικών ή οικιακών ειδών, συγκέντρωσης παλαιών ή άχρηστων αντικειμένων, κ.ά.

Επίσης απασχολούνται κινούμενοι σε εποχιακές αγροτικές εργασίες, κυρίως στη συγκομιδή καρπών. Το μεγαλύτερο ποσοστό δεν διαθέτει σταθερό ή διασφαλισμένο εισόδημα, βρίσκονται σε διαρκή κατάσταση ανεργίας ή υποαπασχόλησης, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Βέβαια, ένας περιορισμένος αριθμός Τσιγγάνων, κυρίως μόνιμα εγκαταστημένοι ή ημι-εγκατεστημένοι, ασχολού-

Παιδιά στον οικισμό Τσιγγάνων στις Σοφάδες, Καρδίτσας.

Πηγή: Π. Αλτάνης

νται με το γενικό μεγαλο-εμπόριο ή έχουν ολοκληρώσει κάποιου επιπέδου σπουδές και ασκούν κάποιο επάγγελμα.

Η κοινωνική ένταξη των Τσιγγάνων στην Ελληνική κοινωνία μέχρι σήμερα γίνεται με απελπιστικά αργούς ρυθμούς και άτυπες ή αποσπασματικές διαδικασίες. Οι πρώτες σχεδιασμένες πολιτικές κοινωνικής ένταξης από την Πολιτεία εμφανίστηκαν στις δύο τελευταίες δεκαετίες. Η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης υπήρξε πρωτοπόρος φορέας και υλοποίησε με υψηλή επιτυχία μεγάλο αριθμό πιλοτικών παρεμβάσεων, προγραμμάτων και μελετών. Ιδιαίτερη πρόοδος έχει επιτελεσθεί και στον τομέα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης από το Υπουργείο Παιδείας και τους επιστημονικούς και κοινωνικούς φορείς που δραστηριοποιούνται σε αυτά τα θέματα. Επίσης, σημαντική πρόοδο έχουν σημειώσει τα προγράμματα οικιστικής αποκατάστασής τους σε τοπικό επίπεδο.

Για την καθυστέρηση της κοινωνικής ένταξης των Τσιγγάνων, συνήθως ενοχοποιούνται οι ίδιοι, χωρίς να εξετασθούν, ποιες ευκαιρίες τους παρέχονται και κατά πόσο είναι προσαρμοσμένες στις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες. Αποτέλεσμα αυτών είναι η παγίωση μίας άποψης ότι: «δεν υπάρχει αποτέλεσμα με τους Τσιγγάνους ό,τι και να τους κάνεις». Σαν παράδειγμα στιγματισμού και απόδειξης της αδυναμίας ένταξης τους χρησιμοποιείται συνήθως, ότι όσοι Τσιγγάνοι έχουν σπίτια, κάνουν χρήση των εξωτερικών χώρων του σπιτιού απ' ό,τι των εσωτερικών καθώς και ότι διατηρούν τα θορυβώδη τελετουργικά τους έθιμα (πολυήμερος γάμος, εορτές κ.ά). Αυτό αποδεικνύει την έλλειψη κατανόησης των πραγματικών συνθηκών διαβίωσης των Τσιγγάνων και τη δυσκολία αποδοχής του διαφορετικού.

Η απάντηση σε αυτή την υφέρπουσα προκατάληψη είναι η κοινωνική πρόοδος και ευημερία των Τσιγγάνων εκείνων που εγκαταστάθηκαν μόνιμα σε διάφορες περιοχές, όπως στην Αγ. Βαρβάρα, στα Άνω Λιόσια, στο Μενίδι, στην Ελευσίνα στην Αττική, στη Μενεμένη στη Θεσ/κη, κ.ά. Παράγοντες που ευνόησαν την κοινωνική τους ένταξη και εξέλιξη ήταν η αποδοχή τους από την τοπική κοινωνία και η στήριξή τους από την Τοπική Αυτοδιοίκηση και από τις τοπικές κοινωφελείς υπηρεσίες (κυρίως εκπαίδευσης, υγείας, πρόνοιας, πολιτισμού, κ.ά.).

Η κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων και η εξέλιξή τους εξαρτάται από ένα σύνολο παραγόντων οι οποίοι συνδέονται με την εξασφάλιση μέτρων και προϋποθέσεων τα οποία αποτελούν συλλογική ευθύνη της Ελληνικής κοινωνίας.

Οι σημαντικότεροι από τους γενικούς παράγοντες και τις προϋποθέσεις που επηρεάζουν την **κοινωνική ένταξη** των Ελλήνων Τσιγγάνων είναι:

- Κατανόηση, αποδοχή και σεβασμός της πολιτισμικής τους ιδιαιτερότητας.
- Εδραίωση στην καθημερινή πρακτική και συμπεριφορά του δικαιώματός τους στην διαφορά και την αυτοδιάθεση.
- Εξασφάλιση των προϋποθέσεων έκφρασης των πολιτισμικών τους εκδηλώσεων και διάθεση των κατάλληλων ευκαιριών, χώρων και μέσων.
- Ένταξη τους στο εκπαιδευτικό σύστημα με κατάλληλη προετοιμασία και συνεχή υποστήριξη για την εξασφάλιση των ίσων ευκαιριών.
- Ολοκληρωμένα εθνικά προγράμματα κοινωνικής πολιτικής μακρόπνοης διάρκειας για την κοινωνική τους ένταξη (οικιστικά, εκπαιδευτικά, επαγγελματικά, κ.ά.) που θα υλοποιηθούν αποκεντρωμένα με την συμμετοχή των Τσιγγάνων.
- Τα υπάρχοντα και χρονίζοντα κοινωνικά προβλήματα τους, απαιτούν ολοκληρωμένα διατομεακά προγράμματα αποκατάστασης, με μακροχρόνια στόχευση από εξειδικευμένες υπηρεσίες πρόνοιας σε κοινοτικό επίπεδο.
- Προώθηση προγραμμάτων αυτοδιαχείρισης για την κοινωνική ένταξη και ανάπτυξη των Τσιγγάνων.

Οι υπάρχουσες υπηρεσίες πρόνοιας, και γενικά οι υπηρεσίες στήριξης, για τους Τσιγγάνους είναι περιορισμένες και αποσπασματικές. Οι Τσιγγάνοι αποτελούν ομάδα στόχο του πληθυσμού για τα προγράμματα στήριξης των διαρθρωτικών ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδομένου ότι εκτιμούν ότι είναι ευάλωτοι σε καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού.

Με πρωτοβουλία των φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Τ.Α.) έχει συσταθεί το Διαδημοτικό Δίκτυο ROM για την προώθηση πολιτικών και προγραμμάτων αποκατάστασης και κοινωνικής ένταξης των Ελλήνων Τσιγγάνων.

Οι κύριες **υποστηρικτικές υπηρεσίες** για τους τσιγγάνους είναι:

- Οι υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας, σύμφωνα με τις αρμοδιότητές τους, καλύπτουν χωρίς καμία διάκριση τις αντίστοιχες ανάγκες των τσιγγάνων, όπως όλων των Ελλήνων πολιτών (π.χ. επιδόματα πολυτέκνων, ασφάλιση ανασφάλιστων, κ.ά) και επιπλέον οργανώνουν ειδικά προγράμματα, όποτε αυτό κρίνεται αναγκαίο και είναι σύμφωνοι οι ενδιαφερόμενοι. Για παράδειγμα, εξορμήσεις σε καταυλισμούς για τον εμβολιασμό των παιδιών ή την προληπτική τους εξέταση.
- Η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης υλοποιεί επιμορφωτικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε όλες τις περιοχές που έχουν ομάδες τσιγγάνων,

όπως και προγράμματα στήριξης και κοινοτικής ανάπτυξης. Επίσης, διενεργεί μελέτες, προβαίνει σε εκδόσεις και πραγματοποιεί εκδηλώσεις με στόχο την καλύτερη κατανόηση των τσιγγάνων και των ιδιαιτεροτήτων τους καθώς και την προώθηση των δικαιωμάτων τους.

- Ο εκπαιδευτικός τομέας, προωθεί πολιτικές για την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Μελετάει και παράγει νέα εκπαιδευτικά εργαλεία και μεθόδους προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες των παιδιών από οικογένειες τσιγγάνων, επιμορφώνει τους λειτουργούς της εκπαίδευσης, δημιουργεί τάξεις υποδοχής και προετοιμασίας των μαθητών και καθιερώνει την κάρτα μαθητή, για τους μαθητές που μετακινούνται, ώστε να συνεχίζουν την φοίτησή τους στις περιοχές που μετακινούνται.
- Οι υπηρεσίες της Τ.Α., προσφέρουν μεγάλη ποικιλία διευκολύνσεων, παροχών ή οικιστικών προγραμμάτων ανακούφισης και αποκατάστασης στους τσιγγάνους της περιοχής τους εξειδικεύοντας τις ανάγκες τους και τις ενδεικνυόμενες λύσεις. Οι υποστηρικτικές υπηρεσίες συνήθως είναι απλές διοικητικές πράξεις (πιστοποιητικά, βεβαιώσεις, κ.ά) και παροχές που συνήθως είναι έκτακτες οικονομικές ενισχύσεις ή είδη διατροφής. Τα προγράμματα οικιστικής ανακούφισης ή αποκατάστασης αναφέρονται σε έργα υποδομής (χώροι υγιεινής, ύδρευση, αποχέτευση, κ.ά.) που βελτιώνουν τις συνθήκες κατοίκησης και σε ορισμένες περιπτώσεις στην παροχή στέγης (προσωρινής ή μόνιμης, προκατασκευασμένες ή μόνιμες κατασκευές).

*Οικισμός Τσιγγάνων Δήμος Σοφάδων, Καρδίτσας.
Πηγή: Π. Αλτάνης*

Η επιστημονική εμπειρία από προγράμματα αποκατάστασης στη χώρα μας και στο εξωτερικό, έχει αποδείξει ότι απαιτείται **συνέργεια** όλων των τομέων κοινωνι-

κής πολιτικής για να υπάρξουν αποτελέσματα. Μεμονωμένες δράσεις έχουν περιορισμένο όφελος, παρ' όλη την πολύτιμη εμπειρία που αποκομίζουμε από αυτά.

Επιπλέον, σημαντικός είναι ο συντονισμός των συνεργαζομένων φορέων και η ολοκληρωμένη διαχείριση της εφαρμογής. Το ρόλο αυτό συνήθως αναλαμβάνουν τα Κέντρα Υποστήριξης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Τ.Α.) που δημιουργούνται και εγκαθίστανται στο χώρο των καταυλισμών. Έχουν την απαραίτητη διεπιστημονική στελέχωση και συμμετέχουν εκπρόσωποι των πολιτών της περιοχής και των τσιγγάνων. Η κοινωνική ένταξη και η αποκατάσταση συνήθως απαιτούν μακροχρόνιες, επίπονες και μεθοδικές διεργασίες.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Βασικό χαρακτηριστικό των κοινωνιών του 21ου αιώνα θα είναι η πολυ-πολιτισμική σύνθεση των μελών τους. Οι πολιτισμικές μειονότητες αντιμετωπίζουν προβλήματα που συνδέονται με τις προκαταλήψεις και τις διακρίσεις και αφορούν τα πολιτικά και κοινωνικά τους δικαιώματα. Οι Έλληνες Τσιγγάνοι αποτελούν πολιτισμική μειονότητα στη Χώρα μας. Αντιμετωπίζουν, λόγω αυτής της ιδιαιτερότητας, σημαντικά προβλήματα στην ισότιμη κοινωνική τους ένταξη στην ελληνική κοινωνία και βιώνουν καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί και ποια προβλήματα αντιμετωπίζουν οι πολιτισμικές μειονότητες;
2. Πώς προλαμβάνονται και αντιμετωπίζονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πολυ-πολιτισμικές μειονότητες;
3. Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες Τσιγγάνοι και ποια τα αίτια που τα προκαλούν;

7.4 Ο ενήλικας πρόσφυγας, αλλοδαπός, μετανάστης, παλιννοστήσας και οι υπηρεσίες στήριξης

Οι πρόσφυγες, οι αλλοδαποί, οι μετανάστες και οι παλιννοστούντες είναι άνθρωποι που ζουν κάτω από ένα δυσμενές καθεστώς όπου το κοινό τους χαρακτηριστικό είναι «η κρίση» που δημιουργείται από την ανάγκη **επιβίωσης** και **κοινωνικής ένταξης** σε διαφορετικό από το δικό τους πολιτισμικό περιβάλλον.

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες τα άτομα περιήλθαν στο καθεστώς αυτό, συνήθως είναι δύσκολες. Η εγκατάλειψη των εστιών τους συνδέεται συνήθως με δυσάρεστα γεγονότα που άμεσα ή έμμεσα ανάγκασαν τα άτομα να φύγουν ή τα εκδίωξαν. Οι περιπτώσεις αυτόβουλης απομάκρυνσης ή μετακίνησης με ευνοϊκούς όρους είναι ελάχιστες και δεν απαιτούν ιδιαίτερη αναφορά εφ' όσον δεν προκύπτει πρόβλημα από την αλλαγή ή τις νέες συνθήκες.

Τα **προβλήματα** που αντιμετωπίζουν κυρίως είναι:

- Οι επιπτώσεις από τις **τραυματικές ή τραγικές εμπειρίες** τους που συνδέονται με τα αίτια της μετακίνησής τους και την πορεία τους μέχρι την είσοδο στην νέα χώρα (συρράξεις, θάνατοι, βασανισμοί, αναπηρίες, απώλειες, φτώχεια, πείνα, αρρώστιες, εκμετάλλευση, κ.ά.).
- Οι **ψυχολογικές και συναισθηματικές δυσκολίες** προσαρμογής που συνδέονται με την αλλαγή πολιτισμικού και κοινωνικού περιβάλλοντος.
- Η **νομιμοποίηση** της υπόστασής τους και αναγνώριση των δικαιωμάτων τους.
- Ο **κοινωνικός αποκλεισμός** και αγώνας επιβίωσης λόγω έλλειψης εισοδήματος, οι δυσκολίες επικοινωνίας, άγνοια της γλώσσας και μη πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα και στη νόμιμη απασχόληση.
- Η **κοινωνική απομόνωση**, η **ξενοφοβία** ή ο **ρατσισμός**.
- Η **αβεβαιότητα και ανασφάλεια** για το μέλλον.

Η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων είναι ευθύνη και υποχρέωση των σύγχρονων κοινωνιών, με τη διαμόρφωση κατάλληλων πολιτικών κοινωνικής προστασίας που θα εξειδικεύονται στις αναγκαίες υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας για τη φροντίδα κάθε ανθρώπου ή ομάδας ανθρώπων σύμφωνα με τις πραγματικές τους ανάγκες. Η εξαθλίωση και η απομόνωση των ανθρώπων είναι κακός σύμβουλος της ανθρώπινης συμπεριφοράς, που συνήθως εξωθεί σε «ακραίες» πράξεις απελπισίας ως μοναδική διέξοδο επιβίωσης. Η ευθύνη είναι συλλογική, όπως για κάθε κοινωνικό πρόβλημα και απαιτεί την έγκαιρη ενεργοποίηση όλων των μελών των κοινωνιών.

Οι πρόσφυγες

Οι πρόσφυγες είναι τα άτομα που εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους, λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω των πολιτικών τους πεποιθήσεων (Συνθήκη της Γενεύης του 1951).

Πρόχειρος καταυλισμός Ελλήνων προσφύγων (1922)

Πηγή: Δήμος Αθήνας

Οι πρόσφυγες προστατεύονται από διεθνείς οργανισμούς οι οποίοι έχουν υιοθετήσει τις σχετικές διακηρύξεις ή συμβάσεις, όπως και από ειδική διεθνή νομοθεσία. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) είναι ένας από τους κατ' εξοχήν φορείς προστασίας που διαθέτει ειδικό φορέα, την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες. Επίσης, ένας μεγάλος αριθμός μη κυβερνητικών οργανώσεων έχει σαν σκοπό του την προστασία και φροντίδα των προσφύγων. Το 1999, υπήρχαν πάνω από 350.000 αιτήσεις χορήγησης ασύλου στα 15 κράτη μέλη της Ε.Ε.

Οι **αιτίες** που προκαλείται το καθεστώς πρόσφυγα κυρίως είναι:

- Μετά από **ένοπλες συρράξεις** κινείται πληθυσμός σε ασφαλέστερες περιοχές ή χώρες προσωρινά ή μόνιμα. Για παράδειγμα, κατά την καταστροφή της Μ. Ασίας (1922), όπου 1.500.000 Έλληνες εκδιώχθηκαν από τους Τούρκους και ήρθαν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα. Σύγχρονο παράδειγμα, είναι οι πληθυσμοί που μετακινήθηκαν κατά την διάρκεια του πολέμου στην Γιουγκοσλαβία σε άλλες περιοχές και χώρες.
- Μετά από παράνομες διώξεις, κυρίως για τα πιστεύω τους (πολιτικές, θρησκευτικές, κοινωνικές, κ.ά.), τα άτομα αναγκάζονται να φεύγουν και να εισέρχονται σε άλλες χώρες όπου ζητούν άσυλο.

Οι πρόσφυγες έχουν σταδιακά ανάγκη για **υποστηρικτικές υπηρεσίες**, όπως υπηρεσίες:

- υποδοχής και αντιμετώπισης των επειγουσών αναγκών τους
- προσωρινής φιλοξενίας αξιοπρεπούς διαβίωσης
- οικονομικής βοήθειας για τις στοιχειώδεις ανάγκες τους
- κοινωνικής προστασίας και υγειονομικής φροντίδας
- νομικής βοήθειας για τις διαδικασίες νομιμοποίησης
- στέγασης και αποδοχής
- προετοιμασίας και εκπαίδευσης για την κοινωνική τους ένταξη
- κατάρτισης και προώθησης στην απασχόληση
- ένταξης στο εκπαιδευτικό σύστημα των παιδιών τους

Στους πρόσφυγες, που το Ελληνικό Κράτος έχει χορηγήσει άσυλο, παρέχονται υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας αντίστοιχες με τους Έλληνες πολίτες. Οι υπόλοιποι που βρίσκονται σε καθεστώς αναμονής έχουν περιορισμένες παροχές. Οι πρόσφυγες που έχουν αναγνωρισθεί ή είναι σε αναμονή, προστατεύονται και από μη κυβερνητικές οργανώσεις που χρηματοδοτούνται από τον κρατικό προϋπολογισμό, την Ε.Ε. και την Υπάτη Αρμοστεία για τους πρόσφυγες του ΟΗΕ.

Οι **μη κυβερνητικές οργανώσεις** που απασχολούνται κυρίως με προγράμματα υποστήριξης για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα είναι:

- Το **Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες** που παρέχει:
 - νομική βοήθεια
 - κοινωνική προστασία (πληροφόρηση, ενημέρωση, συμβουλευτική και ψυχοκοινωνική στήριξη, οικονομική βοήθεια, υγειονομική και φαρμακευτική φρο-

ντίδα, εκπαίδευση γλώσσας, εκπαιδευτική ένταξη, ψυχαγωγία, ημερήσια απασχόληση και διακοπές για παιδιά, ειδική ενίσχυση ευπαθών περιπτώσεων, κ.ά)

- **Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός** (Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας – Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας) που παρέχει:
 - κοινωνική και συμβουλευτική στήριξη
 - προστασία ευάλωτων προσώπων ή οικογενειών (ιατρική βοήθεια, οικονομική ενίσχυση, στέγαση, κ.ά.)
 - λειτουργία Πολυδύναμου Κέντρου Κοινωνικής Στήριξης και Ενσωμάτωσης Προσφύγων (με πολλαπλές δραστηριότητες στήριξης των προσφύγων)
 - φροντίδα στο σπίτι για ηλικιωμένους και άτομα με αναπηρίες
 - συνδράμει το Κέντρο Πολιτικών Προσφύγων.
- **Η Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία** που παρέχει:
 - κοινωνική και νομική στήριξη
 - προστασία παιδιών με προβλήματα
 - αναζήτηση ατόμων
 - διευθέτηση διακρατικών προβλημάτων που αφορούν άτομα ή οικογένειες
 - συνδράμει το Κέντρο Πολιτικών Προσφύγων.
- **Το Ιατρικό Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων** που παρέχει:
 - κοινωνική στήριξη
 - ψυχολογική στήριξη
 - ιατρική βοήθεια.
- **Το Ίδρυμα Κοινωνικής Εργασίας** που παρέχει:
 - συμβουλευτική βοήθεια και ψυχολογική στήριξη
 - οικονομικές παροχές για διατροφή και έκτακτες ανάγκες
 - ιατρική περίθαλψη
 - εκπαιδευτικό υλικό
 - στέγαση και επαγγελματική αποκατάσταση
 - προετοιμασία κοινωνικής ένταξης.
- **Το Κέντρο Πολιτικών Προσφύγων Λαυρίου** που παρέχει:
 - προσωρινή φιλοξενία
 - σίτιση, ένδυση κ.ά.
 - εκπαίδευση γλωσσών
 - ψυχοσυναισθηματική στήριξη
 - νομική βοήθεια.

Οι αλλοδαποί

Αλλοδαπός, θεωρείται το άτομο που διαμένει σε μία χώρα της οποίας δεν έχει την υπηκοότητα. Η αιτιολογία της παρουσίας ενός αλλοδαπού μπορεί να ποικίλει όπως:

- βραχεία επίσκεψη για λόγους ψυχαγωγίας, εργασίας, εκπαίδευσης επιμόρφωσης, διέλευσης, και άλλοι παρεμφερείς λόγοι, οπότε ισχύει το νομικό καθεστώς του φιλοξενουμένου με βάση τις διακρατικές συμφωνίες και το διεθνές δίκαιο.
- μακροχρόνια ή μόνιμη διαμονή κυρίως για επαγγελματικούς λόγους, όπου απαιτείται να διαθέτουν άδεια εργασίας ειδάλλως είναι παράνομοι. Εξαιρούνται οι έχοντες υπηκοότητα ενός από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), μετά την υπογραφή της συμφωνίας για την ελεύθερη διακίνηση εργαζομένων. Στην περίπτωση αυτή εντάσσονται οι μετανάστες και εφ' όσον είναι νόμιμη η παραμονή τους προστατεύονται από την ελληνική σχετική νομοθεσία και έχουν ισότιμη μεταχείριση με τους Έλληνες πολίτες. Πρόβλημα νομικής και κοινωνικής προστασίας αντιμετωπίζουν οι μετανάστες που εισήλθαν παράνομα στη χώρα υποδοχής ή δεν διαθέτουν την άδεια παραμονής ή εργασίας.
- αίτηση ασύλου ή άδεια διέλευσης για άσυλο σε άλλη χώρα είναι οι λόγοι που αλλοδαποί εισέρχονται νόμιμα ή παράνομα σε κάποια χώρα. Στις περιπτώσεις αυτές εφ' όσον συντρέχουν πολιτικοί ή θρησκευτικοί ή κοινωνικοί λόγοι δίωξης από την πατρίδα τους και κινδυνεύει η ελευθερία ή η ζωή τους εντάσσονται στο καθεστώς των προσφύγων.
- επαναπατριsmός ατόμων με ελληνική ιθαγένεια που τους είχε αφαιρεθεί η υπηκοότητα (στους ίδιους ή τους γονείς τους) κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και κατέφυγαν σε άλλες χώρες.

Το κοινό χαρακτηριστικό όλων των περιπτώσεων που αναφέρθηκαν, και ανεξάρτητα από το καθεστώς που υπόκεινται, είναι οι δυσκολίες κοινωνικής ένταξης. Το σημαντικότερο πρόβλημα εστιάζεται στη γλώσσα και την ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ακολουθούν δυσκολίες με κύριες τις πολιτισμικές και τις θρησκευτικές διαφορές. Οι κρατικές υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας παρέχουν ισότιμες υπηρεσίες και παροχές στους αλλοδαπούς που βρίσκονται νόμιμα στη χώρα, σε συνεργασία με τις προξενικές αρχές των χωρών τους.

Οι μετανάστες

Μετανάστες, συνήθως αποκαλούνται τα άτομα που μετακινούνται από την πατρίδα τους και εγκαθίστανται σε άλλες χώρες συνήθως με σκοπό να βελτιώ-

σουν την ποιότητα της ζωής τους. Αυτό μπορεί να σημαίνει την μόνιμη εγκατάσταση στη χώρα υποδοχής ή την συγκέντρωση χρημάτων και την επιστροφή στην πατρίδα τους. Στην δεύτερη εκδοχή μπορεί να μεταναστεύσει μέρος των μελών της οικογένειας.

Ο όρος μετανάστευση χρησιμοποιείται και για την μετακίνηση ατόμων εντός των ορίων μίας χώρας με την διευκρίνιση ότι αυτή καλείται εσωτερική μετανάστευση.

Η βασική προϋπόθεση για την εμφάνιση του φαινομένου της μετανάστευσης είναι η ύπαρξη δυσμενών συνθηκών επιβίωσης, που οφείλεται στην έλλειψη επαρκών πόρων για την κάλυψη των βασικών ή αξιοπρεπών αναγκών διαβίωσης. Η Ελλάδα έχει το ιδιαίτερο προνόμιο να έχει βιώσει το φαινόμενο της μετανάστευσης με διπλή διάσταση.

Μετά την Μικρασιατική καταστροφή και την καταστροφή του Β' Παγκόσμιου Πολέμου μετανάστευσαν μαζικά Έλληνες, αρχικά προς την Αμερική και αργότερα προς την Ευρώπη. Οι Έλληνες μετανάστες έζησαν αυτή τη δραματική εμπειρία κάτω από τις πλέον δυσμενείς συνθήκες εκμετάλλευσης, λόγω της ελλειπούς εργατικής νομοθεσίας και των ανύπαρκτων συστημάτων κοινωνικής προστασίας για μετανάστες.

*Προσφυγικά παραπήγματα Ελλήνων (1922)
Πηγή: Δήμος Αθήνας*

Το ετήσιο καθαρό ποσοστό μετανάστευσης της Ε.Ε., το 1999, ήταν 1,9 % και αντιπροσώπευε το 70% περίπου της συνολικής ανάπτυξης του πληθυσμού της. Η κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας κατά το τελευταίο τέταρτο του προηγούμενου αιώνα, αλλά και η γεωγραφική της θέση, την κατέστησε ελκυστική

χώρα για μετανάστες από την Ασία και τις Βαλκανικές χώρες. Το φαινόμενο έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια με την μαζική παράνομη είσοδο μεταναστών. Με τις επίσημες καταγραφές πλησιάζουν τον αριθμό των μεταναστών στο μισό εκατομμύριο και παρ' όλες τις προσπάθειες οι τάσεις είναι αυξητικές.

Τα σημαντικότερα **προβλήματα** που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες είναι:

- νομιμοποίησης της διαμονής και εργασίας
- κατανόησης και χρήσης της γλώσσας
- επιβίωσης και στέγασης
- προσαρμογής και αποδοχής, ξενοφοβίας και ρατσισμού
- νόμιμης απασχόλησης και κοινωνικής ασφάλισης
- υγειονομικής φροντίδας και κοινωνικής προστασίας
- εκπαιδευτικής και κοινωνικής ένταξης

Οι μετανάστες που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα απολαμβάνουν τις ισότιμες παροχές και υπηρεσίες από το σύστημα υγείας και πρόνοιας και φυσικά από τον ασφαλιστικό τους φορέα. Οι παράνομοι μετανάστες αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες και τα προβλήματα που ήδη επισημάνθηκαν, δεδομένου ότι δεν μπορούν οι κρατικές υπηρεσίες να τους συνδράμουν.

Οι παλιννοστούντες

Παλιννοστούντες είναι τα άτομα που για οιονδήποτε λόγο, εκτός της θέλησής τους, τους στερήθηκε στο παρελθόν η υπηκοότητα, αλλά διατήρησαν την ιθαγένεια και οι οποίοι αναγκάστηκαν να μετακινηθούν σε άλλη χώρα ως πρόσφυγες ή παρέμειναν ως μειονότητα σε περιοχές που προσαρτήθηκαν σε άλλα κράτη και στους οποίους δίδεται η άδεια, εφ' όσον το επιθυμούν, να επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής τους και φυσικά τους επαναχορηγείται η υπηκοότητα. Πολλές φορές χρησιμοποιείται ο όρος «ομογενείς». Η δυνατότητα επαναπατριsmού ισχύει και για τα ανήλικα και ενήλικα παιδιά των ομογενών με ξένη υπηκοότητα που θα επιθυμούσαν να παλιννοστήσουν.

Οι παλιννοστούντες πριν επαναπατριστούν, έχουν ήδη υποστεί τις ταλαιπωρίες και τα προβλήματα ως πρόσφυγες ή μειονότητα που έχουν αναφερθεί σε προηγούμενη σχετική ενότητα, όπως διωγμούς, απώλειες, κινδύνους, αποχωρισμούς, προβλήματα επιβίωσης, γλώσσας, προσαρμογής, ένταξης, κ.ά.

Τα σημαντικότερα **προβλήματα** που αντιμετωπίζουν οι παλιννοστούντες είναι:

- πολύπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες
- ασφαλιστικά προβλήματα (μεταφορά συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, κ.ά)

- οικονομικά προβλήματα για την μετακίνηση
- υποδοχής, στήριξης, εγκατάστασης και στέγασης
- διευθέτησης των ιδιοκτησιακών εκκρεμοτήτων
- επιβίωσης και απασχόλησης
- κοινωνικής επανένταξης και γλώσσας (ιδιαίτερα τα παιδιά)
- ένταξης των παιδιών τους στο εκπαιδευτικό σύστημα
- αναγνώρισης των τίτλων σπουδών ή επαγγελματικής εξειδίκευσης
- αποδοχής και ενσωμάτωσης

Οι παλιννοστούντες που επαναπατρίστηκαν στην Ελλάδα, αυξήθηκαν μαζικά τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια μετά την χορήγηση σχετικής άδειας του Ελληνικού Κράτους στους Έλληνες πρόσφυγες που έφυγαν με το τέλος του εμφυλίου πολέμου (1946-1949) ή που παρέμειναν ως μειονότητα σε περιοχές που προσαρτήθηκαν σε άλλα κράτη (Β. Ήπειρος, Εύξεινος Πόντος, κ.ά.). Οι Έλληνες παλιννοστούντες, μετά την εκ νέου εγκατάστασή τους στην Ελλάδα, δικαιούνται ισότιμες παροχές και υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας με όλους τους Έλληνες πολίτες σε συνδυασμό με την κοινωνική τους ασφάλεια και την πραγματική οικονομική τους κατάσταση. Επίσης, τους χορηγούνται ειδικά επιδόματα για τις πρώτες ανάγκες στέγασης, επιβίωσης και μεταφοράς των οικοσκευών τους.

Οι κύριες **υπηρεσίες στήριξης** για παλιννοστούντες είναι:

- Η **Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού**, του Υπουργείου Εξωτερικών, που μεριμνά για την ενίσχυση προγραμμάτων υποδοχής, έκτακτης οικονομικής ενίσχυσης, εκπαίδευσης, κατάρτισης, απασχόλησης και στέγασης των παλιννοστώντων.
- Το **Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας**, που παρέχει εφ' άπαξ οικονομικό βοήθημα εγκατάστασης και επείγουσα υγειονομική περίθαλψη
- Το **Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων**, που παρέχει τάξεις υποδοχής και φροντιστηριακά μαθήματα, όπου οι παλιννοστούντες μαθητές παρακολουθούν επιπλέον μαθήματα που χρειάζονταν για την καλύτερη εκπαιδευτική τους ένταξη.
- Ο **Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ)**, που παρέχει επιδόματα ανεργίας τους πρώτους εννέα μήνες εγκατάστασης.

- Το **Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων (ΕΙΥΑΠΟΕ)**, που εποπτεύεται από το Υπουργείο Εξωτερικών, ιδρύθηκε το 1991 και παρέχει υπηρεσίες στήριξης, υποδοχής και ένταξης των παλιννοστούντων Ελλήνων. Δημιούργησε προσωρινά Κέντρα φιλοξενίας και οικισμούς υποδοχής και οργάνωσε προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, μαθήματα προετοιμασίας για την εκπαιδευτική ένταξη, δραστηριότητες κοινωνικής ένταξης, υπηρεσίες, κ.ά.
- Η **Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης**, του Υπουργείου Πολιτισμού, που παρέχει υπηρεσίες επιμόρφωσης, εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, κατάρτισης, κ.ά.

Η κοινωνική ένταξη μεγάλου αριθμού των παλιννοστούντων εξακολουθεί να παρουσιάζει προβλήματα σε πολλούς τομείς, γεγονός που ενισχύει την εκτίμηση της ανεπάρκειας των προγραμμάτων στήριξης.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Οι πρόσφυγες, οι αλλοδαποί, οι μετανάστες και οι παλιννοστούντες είναι άνθρωποι κάτω από ένα δυσμενές καθεστώς που το κοινό τους χαρακτηριστικό είναι η κατάσταση κρίσης που δημιουργείται από την ανάγκη επιβίωσης και κοινωνικής ένταξης σε διαφορετικό από το δικό τους πολιτισμικό περιβάλλον. Οι καταστάσεις τις οποίες βιώνουν, συνδέονται με ποικιλία άλλων παραμέτρων που χαρακτηρίζουν ποιοτικά και διαβαθμίζουν σε ένταση τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια τα γενικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι που αναγκάζονται να αλλάξουν χώρα διαμονής;
2. Επιλέξτε μία από τις περιπτώσεις που εξετάζονται σε αυτή την ενότητα και γράψτε τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει.

7.5 Ο Ενήλικας και η Ψυχική Υγεία

Μια σύγχρονη αντιμετώπιση των θεμάτων που αφορούν στον τομέα της ψυχικής υγείας των ενηλίκων, είναι να αναγνωρίζονται οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ψυχική ισορροπία και την κοινωνική λειτουργικότητα των ανθρώπων και να δίνεται προσοχή στην πρόληψη εμφάνισης ψυχικών διαταραχών. Τέτοιοι παράγοντες είναι οι κοινωνικο-οικονομικές πιέσεις (π.χ. η παρατεταμένη ανεργία), η παρουσία σωματικής ασθένειας με διάρκεια, που επιβαρύνει το ίδιο το άτομο και την οικογένεια του, η ξαφνική απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου, η κοινωνική απομόνωση που προκύπτει είτε από απουσία φίλων και συγγενών, είτε από κοινωνικό αποκλεισμό, όπως στη περίπτωση μεταναστών, ατόμων με αναπηρίες που τοποθετούνται στο περιθώριο, κ.ά.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟΑΣΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

*Κοινοτικό Σπίτι
«Η ΘΕΤΙΣ», (1993).
Χολαργός, Αθήνα
(για πρώην τροφίμους
του ΠΙΚΠΑ Λέρον).*

*Ενδονοσοκομειακός Ξενώνας
ημιαντόνομης διαβίωσης
το «Χαρούμενο Σπίτι»,
ΠΙΚΠΑ Λέρον (1995).*

Για να αντιμετωπισθούν οι περιστασιακές αυτές καταστάσεις, είναι αναγνωρισμένο από την επιστημονική κοινότητα του τομέα ψυχικής υγείας, ότι χρειάζεται έγκαιρη περιοδική ή και χρόνια παρέμβαση καθώς και παρέμβαση στη κρίση. Έχουν δημιουργηθεί προγράμματα και υπηρεσίες από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς που αποσκοπούν στην υποστήριξη των ανθρώπων που βρίσκονται στο μεταίχμιο των ψυχικών τους αποθεμάτων. Μερικές τέτοιες υπηρεσίες είναι τα Κέντρα Ψυχικής Υγείας, οι Συμβουλευτικοί Σταθμοί, τα ψυχιατρικά τμήματα που λειτουργούν στα γενικά νοσοκομεία, οι ομάδες υποστηρικτικής συμβουλευτικής, ή θεραπείας, κ.ά.

Μέρος της σύγχρονης προσέγγισης στον τομέα της ψυχικής υγείας, είναι και η αντιμετώπιση των ανθρώπων που νοσούν, όχι με κοινωνική περιθωριοποίηση, στιγματισμό και μακρόχρονο εγκλεισμό σε ψυχιατρικά νοσοκομεία, αλλά με ενεργοποίηση και ψυχο- κοινωνική αποκατάσταση, που επέρχονται ύστερα από την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών. Στο πλαίσιο της παροχής αυτών των υπηρε-

Τμήμα Εργασιοθεραπείας, Κρατικό Θεραπευτήριο Λέρου

ρεσιών, συνεργάζονται επαγγελματίες ψυχικής υγείας σε μια κοινή και κατά το δυνατόν συντονισμένη μεταξύ τους παρέμβαση, με συγκροτημένη διεπιστημονική προσέγγιση. Τέτοιες ειδικότητες περιλαμβάνουν ψυχιάτρους, νοσηλευτές, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, εργοθεραπευτές.

Στην Ελλάδα, βρίσκεται σε εξέλιξη ένα μακρόπνοο πρόγραμμα εθνικής εμβέλειας και δεκαετούς διάρκειας, το «ΨΥΧΑΡΓΩ», που αποσκοπεί στην πρόληψη και θεραπεία της ψυχικής ασθένειας. Στις δράσεις του περιλαμβάνεται η ευαισθητοποίηση της κοινότητας- κοινωνίας, η κοινωνική ενσωμάτωση και η επαγγελματική αποκατάσταση των ανθρώπων που νόσησαν.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Μια σύγχρονη αντιμετώπιση στα θέματα ψυχικής υγείας είναι να αναγνωρίζεται ο ρόλος των ψυχολογικών και των κοινωνικών παραγόντων που επιδρούν στην ψυχική ισορροπία και στην κοινωνική λειτουργικότητα του κάθε ανθρώπου. Για την αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας ακολουθείται η διεπιστημονική προσέγγιση και αποφεύγεται ο εγκλεισμός σε ψυχιατρικό νοσοκομείο, όπου αυτό είναι δυνατό, αναπτύσσοντας παράλληλα εναλλακτικά προγράμματα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Δώστε μερικά παραδείγματα ψυχοκοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν τη ψυχική ισορροπία ενός ανθρώπου.
2. Τι προγράμματα και υπηρεσίες ψυχικής υγείας λειτουργούν ενδεικτικά;

7.6 Παραβατικός Ενήλικας - Προγράμματα Αποφυλακισθέντων

Η παραβατική συμπεριφορά του ενήλικα ανθρώπου είναι ένα σύνθετο θέμα ως προς τις ρίζες, τις καταβολές, και τις αφορμές που την φέρνουν στην επιφάνεια. Είναι γνωστό από τις έρευνες της ψυχολογίας ότι η συμπεριφορά αποτελεί εκδήλωση ολόκληρου του οργανισμού ενός ανθρώπου, του ψυχισμού, των σκέψεων, των παρορμήσεων του, και συνολικά της προσωπικότητάς του. Η συμπεριφορά ενώ φαίνεται, δεν είναι τυχαία. Κάτι εκφράζει και κάτι δηλώνει για τον άνθρωπο που την εκδηλώνει, και πάλι κάτι απευθύνει προς τους υπόλοιπους ανθρώπους, τους γνωστούς ή τους άγνωστους, το λεγόμενο κοινωνικό σύνολο. Έτσι αναρωτιέται κανείς εύλογα: η παραβατική συμπεριφορά, τι νόημα έχει;

Οι απαντήσεις είναι ποικίλες και κάθε φορά χρειάζεται να είναι προσωπικές, δηλαδή να αφορούν στον συγκεκριμένο άνθρωπο. Έτσι, μερικές απαντήσεις έχουν υποθετικό χαρακτήρα και χρίζουν διερεύνησης με τον άνθρωπο που παραβιάζει θεμελιώδεις κοινωνικούς κανόνες.

Μπορεί να σημαίνει, ότι απλά μας λέει, ότι χρειάζεται βοήθεια με τον τρόπο του. Ενδέχεται να δηλώνει η συμπεριφορά του ότι έχει μια αδυναμία να συγκρατήσει τις παρορμήσεις του («έτσι μου 'ρθε»). Ακόμη μπορεί να σημαίνει ότι δεν μπορεί να διακρίνει ότι έχει τη δύναμη να επιφέρει κάτι κακό σε άλλους ανθρώπους, ή ότι δεν ενδιαφέρεται για τους άλλους. (για τον ίδιον ποιος ενδιαφέρεται;)

Παράλληλα με την προσπάθεια να προσεγγίσουμε το συγκεκριμένο πρόσωπο, χρειάζεται να το ιδούμε στο οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον, όπου μπορούμε να αντλήσουμε απαντήσεις στα ερωτήματα τι; γιατί; πώς; πότε; Σε οποιαδήποτε περίπτωση ωστόσο, η πραγματικότητα είναι, ότι ο ενήλικας με παραβατική συμπεριφορά πρέπει να βοηθηθεί για να αναχαιτισθεί η καταστρεπτικότητα του και είναι ανάγκη να επανα-κατευθυνθεί η συμπεριφορά του προς δημιουργικούς, ικανοποιητικούς και κοινωνικά αποδεκτούς στόχους.

Μέσα στις φυλακές λειτουργούν λίγα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και αλφαριθμητισμού. Για τους αποφυλακισθέντες υπάρχουν ελάχιστα προγράμματα που μπορούν να τους βοηθήσουν στην κοινωνική τους επανένταξη. Φορείς που τα οργανώνουν εκτός από το Υπουργείο Δικαιοσύνης είναι: ο Ονήσιμος, η Εκκλησία, το Σπουδαστήριο Ποινικής Επιστήμης του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η προσέγγιση του ενήλικα ανθρώπου που εκδηλώνει παραβατική συμπεριφορά, απαιτεί μελέτη, κατανόηση της συμπεριφοράς του, επανεκπαίδευση στον τρόπο που την εκφράζει, εκμάθηση αυτό - ελέγχου, και διοχέτευση της σε νέες διεξόδους πιο ικανοποιητικές για τον ίδιο, αλλά και κοινωνικά αποδεκτές. Αυτή τη διαδικασία της σταδιακής και αρμονικής ενσωμάτωσης στην κοινωνία, την ονομάζουμε κοινωνική επανένταξη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι μπορεί να σημαίνει μια παραβατική συμπεριφορά;
2. Τι προγράμματα λειτουργούν για αποφυλακισθέντες;